

KÉPES HÁZ

Négyszemközt a Bazilikával

szöveg: Csordás Lajos, fotó: Sebestyén László

Ha azt mondom, itt volt hajdan az NDK Centrum, mindenki tudja, aki ismerte valamennyire a rendszerváltás előtti Budapestet, hogy a Deák tér és a Deák Ferenc utca sarkán álló bérházról van szó. Éppen szemben az Adria-palotával, a mai Meridien (pontosabban Ritz-Carlton) szállóval, amely pedig Budapesti Rendőrfőkapitányság volt annak idején. Itt, a Deák tér 3. és Deák Ferenc utca 23.-ként számozott, saroktornyos épületben a tetőtér magasában egész műteremcsoport található. Már több mint száz esztendeje.

A Deák Ferenc utcai bejárat mellett emléktábla hirdeti: „E házban élt és alkotott évtizedeken keresztül a XX. század néhány kiemelkedő jelentőségű művészegyénisége: Iványi Grünwald Béla festőművész, Ferenczy Noémi gobelinművész, Medveczky Jenő festőművész, Szentiványi Lajos festőművész, Kmetty János festőművész”.

És persze még sokan mások.

A ház művészlakóinak emlékezete csak a harmincas évekig nyúlik vissza. Iványi Grünwald Béla költözhetett ide talán a legkorábban. Állítólag az egész III. szintet bérelte szabadiskolája számára. Egyike volt ő a nagybányai, majd később a kecskeméti művésztelep alapítóinak,

mellesleg Ferenczy Károly és Csók István jó barátja. Talán általa kerülhetett a házba Károly lánya, Noémi, a magyar modern gobelinművészet megalapozója.

Szerzetes a toronyban

Kmetty János a harmincas-negyvenes években lakott a legizgalmasabb épületrészben, a toronyműteremben. Nem mindenkiről tudjuk ma már, miként élt itt, de Kmettyről például igen. Kassák Lajostól, aki járt itt barátjánál 1941-ben, és meg is írta ezt a látogatást. „Valahol a hatodik vagy talán a hetedik emeleten, egy vonalban a padlással, ott ahol már nincs tovább, nyílik az ajtó Kmetty János műtermére. Kerek, nagy toronyszoba, sok ablakkal, kőpadlózattal; szétválasztva deszkafallal és függönyökkel, s mögöttük egy kisebb résszel, amit nevezünk társalgónak. Mintegy a világ hétköznapi zajlása fölött lebeg a műterem, és benne él és dolgozik gazdája, látszatra minden külső vonatkozástól elfalazottan, akár egy szerzetes” – számolt be élményeiről Kassák.

Az egykori mesterek életének szemtanúja volt Medveczkyné Fehér Rózsa is, aki férje mellett évtizedekig volt az egyik műterem lakója. Emlékeit a Budapesti Városvédő Egyesület gondozásában a kilencvenes évek elején megjelent, Adatok a Belváros történetéhez című kötetben osztotta meg a mindenkori olvasóval: „a toronylakás elosztása különösen jó volt, mert a szófukar Kmetty János bevonult »szentélyébe«, a műterembe, felesége pedig a hozzáértő háziasszony természetes kedvességével elbűvölte a vendégeket, akikből rövidesen a mester képeinek törzsvásárlói lettek.”

Megemlékezik más hajdani művészbérlőkről is. Például Várkonyi Lászlóról, aki a félemeleten tartott fenn exkluzív fotóstúdiót, tehát nem a felső szint lakó-

ja volt, de annál inkább a felsőbb körök tagjainak fotográfusa.

Ferenczy Noémiről Medveczkyné megjegyzi, hogy egy kis műtermet bérelt itt, és mellesleg ő volt az első nő Budapesten, aki sötétkék vászonnadrágban járt. Ferenczy Károly leánya 1932-ben költözött Budapestre Brassóból, feltehetően azonnal

ide, a Deák téri házba. A háborúban megsérült a műterme: „Nálam a fergeteg centrumában foszforbombáktól tűzvész, és a fél ház leszakadt, az elkezdett gobelin a szövőszéken csodászerűen épségben maradt” – írja egy barátjának. A megmenekült alkotás a Virágkosár című kárpit volt, amelyen épp a bombázások idején dolgozott.

Medveczkyné férje, Medveczky Jenő a harmincas évektől alkotott az épületben, s az emléktáblán megörökített művészek közül ő élt a házban legtovább, 1969-ig, haláláig. A római iskola jeles képviselőjeként klasszicizáló modern stílusban festett. Kezdetben egy viszonylag kis műteremben dolgozott, mert első feleségétől való válása után csak erre futotta. De később hozzátoldották Szentiványi Lajos műtermét is, így lett összesen 119 négyzetméteres a Medveczky-műhely.

A háború után csak nagyon későn állították helyre az épületet, akkor sem a régi formájában. Egyik udvari szárnya teljesen elpusztult. Tönkrement a saroktorony kupolája is, amit máig sem építettek vissza, sőt a torony hatalmas belmagasságú belső terét a hatvanas években egy födémrel kettéosztották, ami belelóg a hosszú függőleges ablakokba is. Ez kívülről nem látszik, csak este, amikor a műteremben ég a villany és a térről nézve az ablak alsó fele világos, a felső fele viszont sötét.

Jelenleg négy műteremlakás található az épület V. és VI. szintjén. Gerber Pál műhelye, Harmati András és lánya, Harmati Zsófia bérleménye, Karátson Gáboré és a toronyban Bitó Balázs ötvösművész lakása.

Lajos bácsi állványa

Nem jutottunk be mindegyikbe, de Gerber Pál a sajátját szívesen megmutatta, és felidézett néhány emléket a házbeli alkotókról. Az ő lakása és benne a festőszoba északra, a Deák Ferenc utca felé néz, szemben a ma épp Ritz-Carlton Hotelnek nevezett Meridien ablakai néznek vissza, belelátni innen a szálloda életébe.

A műterem északi üvegfala döntött síkú és láthatóan modern szerkezet. A 2000-es évek elején építették be, amikor a Fashion Street projekt részeként Csipak Péter vállalkozó megújította a Deák Ferenc utcai házak homlokzatait. Gerber Pál, mint meséli, akkor még nem itt élt: 1994-től a Párizsi udvarban lakott és dolgozott, az ottani tetőtéri atelier-k egyikében. Mivel azonban az önkormányzat eladta a Párizsi udvart, a házbeli művészeket is el kellett helyeznie, felajánlották a mostani bérleményt, amely jó ideje lakatlan volt. Egy befejezetlen felújítás közepében találta magát.

A lakás korábbi bérlői közül csak néhányról tud. Közvetlenül előtte Szinte Gábor és felesége dolgozott itt, úgy véli ez volt az a lakás is, amelyben a háború előtt

Ferenczy Noémi alkotott. Abból gondolja, hogy ez a műterem lehetett az övé, mert ennek vitte el udvar felőli szárnyát a háború, éppen úgy, ahogy azt Ferenczy leírja.

A műterem mennyezete enyhén lejt a szoba belseje felé, mint a művész házigazdától megtudjuk, így jobban szórja a fényt. A helyiség fényviszonyai egyébként is inspirálóak. „Sokszor nyáron hajnalban kijövök a hálószobából ide – meséli Gerber Pál – és ahogy kinn világosodik, úgy itt benn is változnak a fények, átadja magát az ember a műteremhangulatnak, gondolkodik, inspirálódik. Ez a látszólag passzív ücsörgés, szemlélődés a műterem atmoszférájában a munka szerves része. De nem vagyok fényfestő, számomra a fényviszonyok csak inspirációt adnak, gondolatokat indítanak.”

Néhány alkotást látunk is a falon, de esetleges, ami most fönny van. Például a Horizont című képe, amely két futball labdát ábrázol színesben, ami egyébként ritka, mert nagyrészt fekete-fehérben fest. Próbáljuk megfejteni a képet. „Nem vagyok futballrajongó – mondja –, és nem is rendszerkritikus képek szántam, mert amikor készült, még nem volt stadionépítési program. Egyszerűen csak a futball körüli mesterségesen gerjesztett örület zavart.”

Ilyen belső terekben általában érdekes a berendezés is. Itt nemkülönben. A bepolcozott belső falnál két nagy szekrény áll, egy ismerős ajándéka, rajtuk a háborúban keletkezett feszegetés-nyomokkal. „A festőállványt pedig Dobos Lajos bácsitól örököltem pár éve.

Azelőtt nem dolgoztam állványon. Amikor a főiskolán végeztem, 1983-ban, ott a környéken akartam valami bérleményt, és szereztem egy alagsori 21 négyzetméteres szükséghelyiséget a Bajza utca 21-ben. Kipofoztam, és ott dolgoztam. Dobos Lajos bácsi, idős festőművész kollégám ott lakott az első emeleten. Sokat beszélgettünk és egyszer azt mondja: Palikám, ha meghalok, ezeket rád hagyom. Így is lett. Az állványon kívüül örököltem ecsetet, festőasztalt, palettákat. Van, amire rá is írtam, hogy Lajos bácsi palettája.”

Ingtanbiznisz?

A belvárosi műteremből képzőművészeket mostanában brutális bérletdíj-emelés sújtja. Az önkormányzat újabb piaci árakat állapított meg számukra. Ha műtermekről beszélgetünk, emellett nem lehet szó nélkül elmenni. A művészek úgy vélik, az eljárás mögött valamiféle ingatlanbiznisz húzódik, amelynek célja az ő kiszorításuk, s a jó fekvésű tetőterek értékesítése – bár ez nem tehető meg a bérlőkijelölési joggal rendelkező Magyar Alkotóművészeti Nonprofit Kft. hozzájárulása nélkül.

Az egykori Medveczky-műteremben Karátson Gábor lakott 2012-ig, haláláig. Úgy tudni, a lakást nem adják ki újra, hanem megnyílik a közönség előtt, emlékkiállítás lesz benne. Gerber Pál mellett a félköríves ablakú műteremlakás Erdélyi Eta festő- és kárpitművész nevének volt, de 2010-ben bekövetkezett halála után férje, Harmati András és lánya, Zsófia használja tovább.

A legizgalmasabbnak gondolt itteni műteremben, a toronyban Bitó Balázs fiatal ötvösművész lakik családjával, immár 2004 óta. Ő is megengedte, hogy néhány percre zavarjuk és körbenézhessünk, bár kérte, fotókat ne készítsünk. A lakás helyiségei a kör alakú toronyhelyiségre szerveződnek, ez a központi tér, és olyan hatást kelt, mint egy körszínpad. Minden irányba ablakkal, még a szomszéd szobák felé is. A padló még ma is vöröses kő, mint Kassák írta, de deszkafalak már nincsenek.

Körben a fél belvárost belátni, az egyik ablak a Bazilikára, a másik az Anker-házra néz. A „világ hétköznapi zajlása” most is fölhallatszik lentről, főleg éjjel zajos a környék a bulinegyed vendégeitől. A fal mellett régi bútorok meg néhány fehér kötömb is, melyeket még a régi lakó, Hadik Magda szobrászművész hagyott itt, és a következő bérlő, Bitó Balázs édesanyja, Csikai Márta szobrászművész is megőrizte.

Balázs is megbecsüli őket, annál is inkább, mert a berendezés és a szerszámok egy része is Hadik Magdáé volt, s most ő dolgozik velük. Itt az egyik ablak alatt van például a régi munkapad, amelyen szép érmeit készíti. Itt mintázta Jedlik Ányosról, Ganz Ábrahámról, Bánki Donátról vagy a tűzoltó Szilvay Kornélról készült munkáit is. Gyakorta lámpa mellett, hajnalban, amikor elcsendesedik a város, és egyedül marad a Bazilikával, az asztal fölötti, beázásnyomokkal keregetett ablakon túl. ●